מחשבת קצרה על הדף

הרב יחזקאל הרטמן

SHORT MACHSHAVA ON THE DAF

בכורות מו

עניין: בכור לנחלה ובכור לכהן

רש"י הירש דברים כא, טז

לא הרי "בכור לנחלה" כ"בכור לכהן", שקדושתו נתבארה בספר שמות (יג), ושמצוות פדיונו ניתנה בספר במדבר (ג, מ ואילך). הבן הוא "בכור לכהן" אם הוא "פטר רחם", והוא "בכור לנחלה" אם הוא "ראשית אנו". "בכור לכהן" הוא הבן שעל ידו נעשית האישה **לאם** בפעם הראשונה, ואילו "בכור לנחלה" הוא הבן שעל ידו נעשה האיש **לאב** בפעם הראשונה.

יתר על כן, האימהות אינה תלויה בלידת ולד חי בר־קיימא, ואילו האבהות חלה רק על ידי לידת ולד בר קיימא. דבר זה נלמד מלשונות "פטר רחם" ו"ראשית אנו". האב רואה את "אנו" רק בוולד חי בר־קיימא, ודבר זה יכול להיבדק על ידי תחושת האבדון אם הילד מת לאחר מכן: "מי שלבו דווה עליו"

משמעותה של מצוות בכור לנחלה יכולה להתבאר על ידי שתיים מהלכותיה האופייניות: "בן שנולד לאחר מיתת האב אינו ממעט בחלק הבכורה" (עיין פירוש לעיל פסוק טו), ו"אין בכור נוטל בראוי כבמוחזק" (עיין פירוש לעיל פסוק טז). הלכות אלה מורות שזהו תפקידו של הבכור: הוא יורש חלק גדול יותר של הרכוש, ומיד במיתת האב הוא ממשיך את אישיותו של האב, ובכך חוסך מהמשפחה זעזוע פתאומי קשה במנהיגות. עד כה המשפחה והבית היו מרוכזים סביב האב; מכאן ואילך הם יתרכזו סביב הבכור המחזיק בזכויות גדולות יותר בנכסים. משום כך, מעמד הבכור בעל הזכויות היתירות נחשב רק על פי הבנים שהיו כבר קיימים בשעת מיתת האב, והרכוש שכבר היה ברשותו של האב בעת מותו.

ראויה להתייחסות הנקודה הבאה: כדרך שכהונה ומלכות מהוות שני כוחות נפרדים במסגרת הכלל הגדול יותר של המדינה היהודית, כך בתחום המצומצם יותר של המשפחה, הבכורה הרוחנית ("בכור לכהן"), והבכורה של זכויות ממוניות גדולות יותר ("בכור לנחלה"), נחלקות לשני גופים, והן מיוצגות לפעמים על ידי שני אישים שונים

רמב"ן בראשית מט, י

וזה היה עונש החשמונאים שמלכו בבית שני, כי היו חסידי עליון, ואלמלא הם נשתכחו התורה והמצות מישראל, ואף על פי כן נענשו עונש גדול, כי ארבעת בני חשמונאי הזקן החסידים המולכים זה אחר זה עם כל גבורתם והצלחתם נפלו ביד אויביהם בחרב. והגיע העונש בסוף למה שאמרו רז"ל (ב"ב ג:) **"כל מאן דאמר מבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא", שנכשרתו כלם בעון הזה. ואף על פי שהיה בזרע שמעון עונש מן הצדוקים[124], אבל כל זרע מתתיה חשמונאי הצדיק לא עברו[125] אלא בעבור זה שמלכו ולא היו מזרע יהודה ומבית דוד, והסירו השבט והמחוקק לגמרי, והיה עונשם מדה כנגד מדה, שהמשיל הקדוש ברוך הוא עליהם את עבדיהם והם הכריתום[126].**

ואפשר[127] גם כן שהיה עליהם חטא במלכותם מפני שהיו כהנים ונצטוו (במדבר יח ז) **"תשמרו את כהונתכם לכל דבר המזבח ולמבית לפרכת ועבדתם עבודת מתנה אתן את כהונתכם", ולא היה להם למלוך רק לעבוד את עבודת ה'.**

מי השילוח ח"י פרשת קרח

ומדוע תתנשאו על קהל ה'. הנה טענות קרח היתה שאין שום התנשאות בין ישראל לאחד על חבירו כי בתוכם ה', היינו שהש"י שוכן בתוך כולם שוה בשוה כמו שמבואר במדרש (גמ' תענית ל"א.) שלעתיד יעשה הקב"ה מחול לצדיקים ומחול היינו בעיגול שאין שום אחד קרוב יותר מחבירו. והיה טוען שעתה ג"כ הוא כך[ג], אך ע"ז

פרי צדיק קרח אות א'

וזה היה טעות קרח שכיון שבאמת בשעת מתן תורה היה ראוי להיות התיקון האמיתי כמו שיהיה לעתיד. וזה שטען כי כל העדה כולם קדושים וכולם שמעו בסיני אנכי ה' אלהיך (כמו שאמרו בבמדבר רבה י"ח, ו') ובתוכם ה' והיינו כמו שיהיה לעתיד שהקב"ה יושב ביניהם והם סביב במחול וכאמור ובעיגול אין שום מדריגות כנ"ל ומדוע תתנשאו על קהל ה'. וכן הוא באמת כשיש התגלות מדת עתיקא כמו שהיה ההתגלות בשעת מתן תורה דכתיב (דברים ה', ד') פנים בפנים דיבר ה' עמכם. וכמו ההתגלות שהיה בקריעת ים סוף שהיה גם

שם משמואל חנוכה תרע"ב ליל ד'

ובדברים אלו יש לישב קושיא עצומה שהרמב"ן כתב (בפ' ויחי, בפסוק לא יסור שבט מיהודה) שהחשמונאים שמלכו בישראל עברו על צוואת הזקן לא יסור שבט מיהודה ובא עליהם עונש נמרץ שנכרת זרעם רח"ל. ויש לתמוה הרבה מדוע הצדיקים האלה שקיימו כל ישראל במסירת נפשם, איך עברו על מקרא מפורש בתורה בזדון או אפי' בשגגה, וכל ישראל והסנהדרין הסכימו עמם ולא עוררו אותם להזכירם שעוברים על מקרא מפורש בתורה. ואין לומר שהם לא מלכו בישראל אלא זרעם אחריהם ותאמר שהם לא היו כ"כ צדיקים ומלכו בזרוע, לא יתכן שהרי מפורש כאן וכשגברו מלכות בית חשמונאי ונצחום הרי הש"ס קורא את המנצחים בשם מלכות:

אך לפי דרכנו הנ"ל יש לומר דהנה נצחונם שהי' בנס גדול מאד הי' כעין נס השמן, היינו שיצאו מגדר בעלי גשם והוגבהו למדרגת שכלים נבדלים, מחמת מסירת נפשם ע"מ ליהרג על קדושת הש"י ותורתו, ע"כ נתעלה גם גופם למדרגת שכלים נבדלים. וכמו שתמצא שמלאך אחד הרג את כל האוכלוסין שבחיל סנחריב, כן הרגו מועטין את המרובין. והנה אמרו ז"ל (זבחים ק"א:) משה רבינו כ"ג וחולק בקדשי שמים הי', אף שהי' לוי, והטעם מחמת שמשה לא הי' מוגבל בקו ידוע אלא הי' למעלה מכל הפכים וע"כ הי' יכול להיות לוי וכהן ביחד. והנה נאמר (דברים ל"ג) ויהי בישורון מלך על משרע"ה ולא נאמר שעבר על צוואת הזקן, היינו נמי מטעם זה, מחמת כי צוואת הזקן היתה באשר כל שבט יש לו מדה ידועה, ומדת המלכות אינה בכל השבטים אלא ביהודה, אבל משה רבינו ע"ה שהי' למעלה מכל הפכים, כן נמי הי' יכול להיות מלך. וזה עצמו נוכל לומר על הצדיקים הללו חשמונאי ובניו שכמו שהי' הנס בשמן שהוא חכמה, וכנראה שעלו ונתעלו בחכמה וכתיב (תהלים ק"ד) כולם בחכמה עשית, וכל ההפכים שבעולם כולם מוצאם מחכמה שהיא ראשית הבריאה, וע"כ היו הם ג"כ נתעלים מכל הפכים והיו יכולים להיות נמי מלכים כמו משה רבינו ע"ה, וכדין עשו. אך זרעם אחריהם, שלא היו במעלתם ואעפי"כ החזיקו במלכות, הם עברו על צוואת הזקן ועליהם בא העונש, השם ישמרנו ויזכנו **לראות את צמח דוד:**